

Slovensko je súčasťou Západu

Vystúpenie na konferencii „Cyril a Metod - Úloha východu v európskej integrácii“
10. júna 2015

Dámy a páni,

Cyril a Metod prišli na územie našich predkov dvadsať rokov po rozdelení Franskej ríše. Bolo to teda v čase, keď sa nanovo usporadúvali vzťahy medzi národmi vtedajšieho sveta. Globálny zápas o vplyv vo vtedajšom svete, ktorý je geograficky predovšetkým tým, čo dnes nazývame Európou, prebiehal na tej najvyššej úrovni, teda na úrovni ideologickej, teda meranie síl medzi Rímom a Konštantínopolom, už niekoľko storočí. Rímskemu biskupovi sa na začiatku deviateho storočia podaril skvelý mocenský manéver. Po stáročiach, odkedy sa panovník najvyššieho rangu, teda cisár niekdajšej Rímskej ríše presídlil do metropole východu, pápež v roku 800 korunoval panovníka najmocnejšieho politického útvaru západu Franskej ríše za „svojho“ cisára. Ak vravím najmocnejšieho, tak mám na mysli spôsobilosť tohto útvaru presadiť svoju vôľu. V rovine politickej to v deviatom storočí znamenalo to isté, čo to znamená i v dvadsiatom prvom storočí. Teda, že dokáže presadiť to, čo chce, i ozbrojenou silou. A práve tento mocný politický útvar, zásadne dôležitý pre postavenie Ríma, sa neudržal ani pol storočia. Prvý pokus o akúsi európsku integráciu od pádu Rímskej ríše, neuspel. A nebolo to preto, lebo by bol narazil na silnejšieho súpera, ale stroskotal na sebeckve, ktoré vzišlo zvnútra mocnej Franskej ríše.

Toto bol globálny geopolitický kontext, v ktorom sa formoval i štátny útvar našich dávnych predkov. Myslím, že ani Rastislav a po ňom ani Svätopluk, neboli žiadni svätuškári, a ich žiadosť o slovanských vierozvestcov reflektovala predovšetkým súdobú mocenskú realitu. Malé národy si v zlomových obdobiach nemôžu dovoliť hrať sa na rozhodcov veľkých zápasov. Musia sa vedieť rýchlo a múdro rozhodnúť, s kým „budú hrať“, inak môžu neprežiť. Majstrom takéhoto politického rozhodovania sa ukázal napokon Svätopluk. Východný pôvod Konštantína a Metoda obratne využil predovšetkým na to, aby čelil, ani nie tak ideologickému, ako skôr politickému tlaku Východofranskej ríše. Ani na moment však nezaváhal v tom, že jeho štátny útvar, môže prežiť iba vtedy, ak bude súčasťou Západu. Teda tej časti onoho globálneho merania síl, ktorej centrum bolo v Ríme. Jeho najzásadnejším mocenským úspechom napokon bolo, že sa stal priamym vazalom pápeža.

Svätopluk totiž veľmi dobre rozumel mechanizmom fungovania moci. Vedel, že prvoplánovo musí za spôsobilosťou presadiť svoju vôľu, ak to chcete „mierumilovnejšie“, tak ochrániť svoj ľud, stáť ozbrojená moc. Kto sa bojí, alebo nevie bojovať, nemôže uspieť. Veľkomoravský panovník však vedel, že byť dobrým bojovníkom však nemusí vždy stačiť. Lebo zápasy vedú ľudia. A nie je jedno, čomu títo ľudia veria. Nie je jedno, aké očakávania majú. A práve na tieto otázky dáva na tej najhlbšej úrovni odpoveď náboženstvo. Náboženské idey sa tak stávajú pre politické a i ozbrojené zápasy určujúce. V tom čase bolo takouto silou, ktorá dokázala byť

mocnejšou ako meč, i ako politické rozhodovanie, kresťanstvo. A tomuto Svätopluk dokonale rozumel.

Zostalo z tejto predhistórie vlastného štátneho života našich predkov niečo aktuálne i po dvanástich storočiach? A to aj napriek tomu, že ich celé generácie prežívali vo vnútri širších politických útvarov, na spravovaní a rozhodovaní ktorých sa prakticky nepodieľali? A hlavne, je čosi z onoho dávneho času, v realite súčasného sveta, ešte pre nás živým zdrojom poučenia?

Som presvedčený, že áno. Mnoho sa zmenilo, ale ľudská prirodzenosť je taká, akou bola i v časoch Cyrila a Metoda. Alebo, ak v tomto bloku hovoríme skôr o politickom rozmere, tak v časoch Svätopluka.

Aký je súčasný globálny politický kontext?

Možno nie pre celý svet, ale pre nás je určite prvým zásadným politickým dejom veľký pokus o vytvorenie dobrovoľného politického celku v Európe. Európska integrácia je zložitý dej, ktorý prebieha spôsobom a v podobe, aké nemajú v histórii obdobu. Každý pokus o európsku integráciu v minulosti prebiehal násilne. Malé národy v nich nehrali takmer žiadnu rolu. Súčasná európska integrácia je dejom, ktorý je možno azda prirovnať len k dohode amerických spoločenstiev o vytvorení Spojených štátov. Nezabudnime, že ani americká dohoda sa nerodila ľahko. Vznikla pod tlakom ozbrojenej hrozby najväčšej svetovej imperiálnej veľmoci, pyšného Albiónu, od ktorej sa tieto jej bývalé kolónie odtrhli. A i neskôr, po sto rokoch narazila americká Únia na dramatický vnútorný konflikt, ktorý napokon rozhodla v neľútostnej občianskej vojne. Preto sa nedivme, ak európska integrácia dnes po prvý krát čelí vnútorným i vonkajším napätiam.

Ale nielen Európska únia, celý svet sa dnes zmieta v akomsi chaotickom meraní síl na najrozličnejších úrovniach a vo veľmi rôznorodnej podobe. Nie nepodobne ako po spomínanom rozpade Franskej ríše, i v dnešnom svete prebieha zápas o jeho nové usporiadanie. A ukazuje sa, že znovu nejde iba o to, kto je silnejší v tom tradičnom zmysle slova. Výrazy ako je asymetrická, či psychologická vojna považujú dnešní stratégovia za nové prvky tohto zápasu, avšak práve v čase pred dvanástimi storočiami sme sa už s čímisi podobným stretli. Viem, že im, cirkvi, a mnohým kultúrne zmýšľajúcim ľuďom by sa to iste nepáčilo, ale slovami dnešnej vojensko-politickej „hantírky“ sa stali Cyril a Metod v zápasoch veľkomoravských panovníkoch nástrojom psychologickéj vojny. Čo je však podstatné je uvedomiť si, že v dnešnom svete znova rastie rola ideí a presvedčenia v mocenských zápasoch. Umožňuje ju spojenie a šírenie prostredníctvom sietí, a umocňuje ju vplyv siedmej veľmoci. Ale tak ako vtedy, idey dávajú ľudskému správaniu zmysel. To využívajú, a i zneužívajú novodobí bojovníci. I preto, lebo v psychologickéj vojne môže uspieť i ten, kto je podľa tradičných kritérií, oveľa slabší.

Ďalšou novou hrozbou súčasného sveta je dezintegrácia autority štátu, ktorá v mnohých regiónoch vytvára dlhodobu katastrofálnu situáciu. Donedávna boli hrozbou pre pokojné usporiadanie vo svete štáty, ktoré sa stali príliš silnými, až sa rozhodli, že túto silu využijú na to, aby siahli po niečom, čo by im nemalo patriť. A konflikt bol na svete. Dnes ohrozujú mier vo svete i štáty, ktoré sa prakticky rozpadli. Je to priestor pre rozličné ozbrojené skupiny a teroristické siete, ktoré

nepodliehajú nikomu a ničomu, a vynucujú si svoje záujmy faktickou ozbrojenou silou. Druhou stránkou tejto mince sú milióny utečencov, ktorí z takýchto regiónov utekajú a za nepredstaviteľných obetí prichádzajú do sporiadanejších štátov, aby prežili.

Tretím zdrojom toho, čo vyvoláva úsilie o globálne zmeny v dnešnom svete je skostnatenosť mechanizmov globálneho politického usporiadania, ktoré sa zrodili po druhej svetovej vojne. Sedemdesiat rokov je dlhá doba, dve generácie. Už skončenie studenej vojny a mocenské vákuum, v ktorom sa jedna zo superveľmocí z predchádzajúceho obdobia stala dominante zodpovednou prakticky za každý mocenský konflikt vo svete, bolo prvou veľkou zmenou onoho povojnového usporiadania. Ale i toto sa udialo pred skoro celou generáciou. V súčasnom svete sa predierajú k životu nové veľmoci, a tie čo stratili svoje niekdajšie postavenie, zas nechcú zostať v pozícii porazenej superveľmoci nadobro a navždy. A tak sa rodí jednak požiadavka o vytvorenie nejakého nového svetového poriadku, a jednak úsilie o návrat k tomu, čo niektorí dnes považujú za hviezdny čas svojej ríše. To sa deje predovšetkým v Kremli.

Ale obdobné tóny, volajúce po revízii starých pomerov, sa ozývajú i z politickej kuchyne nášho južného suseda. Tie síce nepredstavujú globálnu hrozbu svetu, ale my by sme si ich mali pozorne všímať a nebrať ich na ľahkú váhu.

A tým sa, dámy a páni, dostávam k jadrú toho, čo chcem povedať. Aké by malo byť postavenie nášho spoločenstva, a to aj vychádzajúc z tradícií, ktoré sa sformovali v onom krátkom ale zásadnom historickom období našich predkov z času, keď privítali vierozvestcov Cyrila a Metoda? Politický odkaz panovníka vtedajšej Veľkej Moravy, ľstivého, obratného a podľa franských letopisov nádoby vierolomnosti, nás učí predovšetkým tomu, že malý národ, ak chce obstáť, musí sa obracať. Musí byť schopný bojovať za svoje záujmy, vedieť pomerne flexibilne využívať situáciu podľa toho, kde ho to posilňuje, ale pritom ani na chvíľu nezabudnúť, kam patrí v globálnom zápase súdobého sveta. V čase Svätopluka to bol Rím. I keď Cyril a Metod došli z Byzancie, museli svoje učenie obhájiť v Ríme, a veľkomoravský panovník bol ochotný podviesť kohokoľvek vo svojom okolí, ak stratil silu, nikdy však nezradil Rím.

Takto Slovensko, vychádzajúc z tejto dávnej tradície patrí i dnes do sféry Západu. To je stabilná východisková premisa. Ak by sme neboli v tomto jednoznační, ak by sme vajatali medzi civilizáciami, prepadneme sa obrazne medzi stoličkami a nik po nás ani neštekne.

To ale neznamená, že tým je naše postavenie dané do každých podrobností. Svätopluk, na rozdiel od svojho strýka, nikdy nespochybnil zásadnú orientáciu na Rím, ale pokiaľ ide o vzťahy so štátnym útvarom, ktorý nepochybne patril k Západu, a priamo susedil s Veľkou Moravou, teda pokiaľ ide o vzťahy s Východofranskou ríšou, s ňou prakticky po celý život zápasil o vplyv.

Každý národ musí neustále skúmať a rozhodovať sa, aké konkrétne spojenectvá sú najvýhodnejšie pre jeho existenciu. Lebo najhoršia je izolácia. Malé štáty, ak sa dostanú do izolácie, nemôžu obstáť.

Prvým kritériom pre rozhodovanie sa o spojenectve je, do akej miery ono prispieva našej bezpečnosti. Lebo nerobme si ilúzie, toto platilo vždy a platí i dnes. Najdôležitejšou úlohou štátu, zmyslom jeho existencie, je chrániť bezpečnosť svojho ľudu. Všetko ostatné by si ľudia dokázali zabezpečiť i bez štátu, a v mnohých prípadoch azda i lepšie.

Druhým kritériom pre spojenectvo sú ideologické, alebo ako je dnes modernejšie hovoriť, hodnotové otázky. Práve ony dávajú spojenectvám hlbší význam a umožňujú preklenúť i obdobia, ak sa záujmy spojencov niekedy skrížia.

S tým súvisí i ďalšie kritérium, ktoré sa dotýka istého obmedzenia slobody a vytvárania záväzkov, ktoré vyplývajú z každého spojenectva. Pretože spojenectvo nie je stredoveký vzťah ochrancu a chráneného, ale je to vzťah, v ktorom budem nielen prijímať garancie mojej bezpečnosti zo strany druhých, ale budem pripravený, ak nastane taká situácia, pomôcť i ja chrániť bezpečnosť môjho spojenca. A to i vtedy, ak ma jeho protivník možno bude ubezpečovať, že proti mne nič nemá, a teda mňa by do toho nemuselo byť nič.

Až štvrtým v poradí je kritérium iných záujmov, ako bezpečnostných. Pôjde hlavne o ekonomickú a kultúrnu spoluprácu. Významnú, ale ak ide o krk, vtedy idú takéto záujmy nabok, a silu spojenectva preveria odpovede na kritériá uvedené vyššie.

Aby nás však spojenci brali vážne je potrebné, aby videli, že o svoje záujmy dokážeme i bojovať. Toto sa nedá obísť, nedá sa to kúpiť, ani vybaviť nejakou diplomatickou ekvilibristikou. Pacifizmus nie je cestou k ochrane ľudu, práve naopak, je povzbudením pre potenciálnych agresorov, ktorých je v každom čase vo svete dosť, že tu nebudú mať problémy.

Toto sme u nás od roku 1993 dosť zanedbali. Zrušili sme základnú vojenskú službu, zredukovali sme ozbrojené sily, spoliehame sa na zahraničných spojencov, ktorí však konajú podobne, takže našim jediným reálnym garantom bezpečnosti zostávajú prakticky Spojené štáty, pretože jedine ony, majú bojaschopnú armádu a i vôľu o niečo bojovať.

Ak chceme nadviazať na politický odkaz onoho obdobia, keď našim predkom hlásali Božie Slovo solúnski bratia, tak musíme začať práve v tomto bode. Obrana našej vlasti sa nedá kúpiť, nedá sa objednať „na kľúč“ u žoldnierov a u spojencov. Je vecou všetkých. Nemyslím, že je možné v blízkej budúcnosti obnoviť povinnú vojenskú službu, ale je potrebné viesť mladých ľudí, chlapcov, ale i dievčatá k tomu, že chrániť seba, svoje rodiny a svoju domovinu, je našim, a jedine naozaj naším záujmom. Nikoho iného to nezaujíma. Žoldnierom ide o peniaze a spojenci, ak zistia, že my vlastne nechceme bojovať ani za svoje záujmy, tak nami budú pohrdať. A buď sa na nás vykašľú, alebo z nás urobia svojich vazalov. Výchova k obrane domoviny je preto základným obranným opatrením, ktoré potrebujeme. Konkrétne formy, ako zapojiť široké vrstvy obyvateľstva do prípadných obranných akcií, ak bude treba, sa nájdu. Je viacero jestvujúcich modelov, od čisto dobrovoľných až po povinnú službu.

Na svete dnes jestvuje už prakticky len jediný akcieschopný systém kolektívnej bezpečnosti. Je ňou Organizácia Severoatlantickej zmluvy. Základom jej mechanizmu je mušketerske heslo „jeden za všetkých, všetci za jedného“. Váhu

tomuto heslu však dodáva neskutočná ničivá sila zbraní, o ktorej sa bežnému človeku ani nespája. Nikto v dnešnom svete, a to ako niekdajší minister obrany hovorím s plnou vážnosťou, nemôže v rovnom a tradičnom zápase poraziť vojenskú silu NATO. A nejde len o zbraňové systémy. Za nimi totiž stojí aj ekonomická sila, mnohonásobne prevyšujúca potenciál celého zostatku našej planéty. Nečudo, že odstrašujúca sila Severoatlantickej aliancie je tak veľká, že prakticky po celú dobu svojej existencie si nikto netrúfol ju naozaj odskúšať.

Zhruba desať rokov je Slovensko členom tohto klubu. Treba konštatovať, že kým to tak je, a kým nikto nespochybní základný mechanizmus tejto spojeneckej zmluvy, tradičná agresia voči našej vlasti, nie je veľmi pravdepodobná. Ono to funguje. To ale neznamená, že sa u nás nemôžu objaviť nejakí zelení ozbrojení muži, ku ktorým sa nebude nikto hlásiť. A tu bude potom dosť záležať na tom, aká je i naša vlastná vôľa sa brániť. A aké je naše skutočné politické postavenie v aliancii.

Milí priatelia, ono dnes nie je dobré. Spochybňovanie jej významu podkopáva nielen dôveru spojencov v našu odhodlanosť sa v prípade potreby brániť, ale podryva samotné základy našej obrannej architektúry. Zredukovali sme vlastnú armádu na žoldniersku, skoro policajnú formáciu, a neusilujeme sa o dôveru našich partnerov. Na čo sa vlastne spoliehame?

Viditeľným znakom prítomnosti NATO v členských štátoch, ktoré by mohli byť ohrozené, sú základne. Ony majú skôr symbolický, ako vojenský význam. Ale v zápasoch hrajú symboly neraz veľkú rolu. Tí, čo sú proti našej účasti v Aliancii tomu rozumejú veľmi dobre, a preto proti základniam organizujú pravidelné demonštrácie. Pritom som nepostrehol, že by ich tu vôbec niekto chcel. Pokiaľ ide o našich spojencov, je to predovšetkým preto, lebo nás v podstate neberú veľmi vážne. Sme to predsa predovšetkým my, kto by mal uvažovať nad tým, ako dať jasne najavo, že i my sme súčasťou najväčšej obrannej aliancie sveta. My sami by sme mali mať záujem o umiestnenie základne NATO na území Slovenskej republiky! Aby bolo jasné, že toto je chránené územie. To nie je základňa cudzieho vojska, tak ako tu boli Rusi dvadsať rokov na dočasnom pobyte. Severoatlantická zmluva je naša spojenecká aliancia. Myslím si, že by sme sa u nás mohli usilovať o vytvorenie základne Aliancie pre vedenie informačnej a psychologickú vojny. Takú NATO ešte nemá, a takú by si mohol zobrať na zodpovednosť i malý členský štát, akým je Slovenská republika.

A napokon tretím zásadným opatrením na ochranu Slovenska by mala byť naša účasť v európskej integrácii. Už nestačí len stolička a hviezdička. Európska únia je spolenectvom celkom jedinečným a dejinne neodskúšaným. Je treba oň veľmi zásadne bojovať. O jeho podobu, o to, aby sme si uchovali svoj vplyv na jeho rozhodovanie, a hlavne o jeho prežitie vôbec. Pretože ako hovoril niekedy kardinál Richelieu, „...človek je nesmrteľný a neskôr ho čaká spása. Štát však nie je nesmrteľný. Buď bude spasený teraz, alebo sa nedočká spásy nikdy.“

Je naším vitálnym záujmom, aby Únia vydržala. Slovensko má v nej možnosť aktívnej spoluúčasti i na globálnych politických dejoch. Vzhľadom na náš počet obyvateľov, veľkosť územia, výšku rozpočtu, na ktorý sme schopní sa vyzbierať a počet tankov, ktorými disponujú naše ozbrojené sily, by sme inak takúto možnosť

absolútne nemali. Kto by sa pýtal na náš názor na veľké otázky, ktoré hýbu dnešným svetom a dnešnou Európou? Dnes v mnohých z nich máme i my nohu medzi dverami. Môžeme sa vyjadriť, môžeme hlasovať, a môžeme ich v niektorých prípadoch aj zablokovať. Nesmieme si robiť ilúzie, že ďalší vývoj Európskej únie bude bezproblémový. Asi ani, že sa všetci na všetkom dohodneme. S najväčšou pravdepodobnosťou sa v Únii začne formovať akási vnútorná štruktúra viacerých úrovní. V súčasnosti sa tomu hovorí „viacrýchlostná Európa“. Ak sa tak stane, Slovensko by sa malo usilovať byť v tej jej „rýchlejšej“ časti. Len tak si uchová svoj vplyv a význam.

Osobitne by sme sa mali usilovať o sformovanie aj európskeho systému kolektívnej bezpečnosti. Nie namiesto Severoatlantickej aliancie, ale na jej doplnenie. Mnohé bezpečnostné otázky sa nedajú riešiť prostredníctvom nástrojov a štruktúr NATO. Dnes je takouto naliehavou otázkou príchod miliónov utečencov z Afriky a Blízkeho Východu. Týmto by sa mala zaoberať bezpečnostná štruktúra Európskej únie. Akýsi Európsky obranný pakt, aký som navrhoval, keď som minulý rok kandidoval do Európskeho parlamentu.

Dámy a páni,

mrzí ma, že som hovoril hlavne o Svätoplukovi, a nie o Cyrilovi a Metodovi. Osobitne preto, lebo mám k tým slovanským apoštolom mimoriadne srdečný vzťah. Vyrastal som v spoločenstve v kostolíku, ktorý je im zasvätený, ešte za hlbokého komunizmu som napísal dve pesničky s cyrilo-metodským obsahom, ktoré sme vtedy so zaničením spievali, a ktoré si i na tejto konferencii pripomíname. Ale Cyril a Metod priamo nezasahovali do politických zápasov Veľkej Moravy, ani do mocenského pokru medzi Rímom a Konštantínopolom. Zohrali v nich však svoju rolu, aj keď tvorcami politických dôsledkov ich misie boli panovníci, bojovníci a i pápež.

Napriek tomu si však dovoľím urobiť riskantný pokus o to, čo by mohlo vyplývať i priamo z odkazu vrúcnych hlásateľov Kristovho evanjelia nielen ľudu v ich dobe, ale i nám dnes. Ide o dve veci. Prvou je utečenecká dráma. Uvedomujem si bezpečnostné riziká, nie neobmedzenú únosnosť pri prijímaní azyllantov, rozdielnosť kultúr, ale nesmieme sa správať ako farizej a zákonník, ktorí obišli zraneného človeka v podobenstve o milosrdnom Samaritánovi. Obrovské ľudské utrpenie v tejto utečeneckej dráme si vyžaduje skutočne kresťanskú solidaritu. Najskôr je potrebné zachraňovať, ošetrovať rany, a až potom sa starať o všetko ostatné. Áno, ak niekomu otvoríme naše dvere, máme právo od neho očakávať, že bude dodržiavať naše pravidlá a ctiť to, čo je nám sväté. Ale naše dvere, dvere kresťanského Slovenska, nesmú pred ľuďmi v utrpení zostať zavreté!

Druhou je to, čo je vlastne v samotnom názve našej dnešnej konferencie. Sme dnes východnou hranicou Európskej únie. Sme súčasťou Západu, ale rozumieme Východu lepšie, ako mu môžu kedy porozumieť naši západní partneri. A práve preto našou úlohou v európskej integrácii je zrejme nielen pripomínať, ale i robiť všetko pre to, aby sa na našej východnej hranici neutvorila nová železná opona. Nielen v našom záujme, aby sme neboli nárazníkovým členským štátom, ale i v záujme celej Európskej únie je, aby integrácia pokračovala. Samozrejme tam, kde o ňu majú záujem. Dnes je to Ukrajina, Srbsko, Macedónsko, Bosna a Hercegovina, asi je treba

vážne hovoriť i o Turecku, nie ťahať mu medové motúzy pod nosom a druhou rukou ho odmietiť. A raz ak Pán Boh dá, keď sa v Kremli zmieria s tým, že obdobie sovietskeho impéria sa už skončilo, a že dnešný svet je už iný, a uvedomia si, že hrozby, ktoré hrozia Západu, neobchádzajú ani Rusko, sa azda stane súčasťou tohto integračného procesu i táto ťažko skúšaná, osudmi bitá, ale v mnohom fascinujúca veľmoc európskeho Východu.

Ak by sme si tieto dve úlohy dokázali zobrať za svoje, ako naše špecifické úlohy východu Európskej únie v európskej integrácii, myslím, že Cyril a Metod by mali z toho radosť.

Ivan Šimko